

*Sveti Ivan Zelina i zelinski kraj u prošlosti*: zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 15. prosinca 2000. godine u Sv. Ivanu Zelini, gl. ur. Ante Gulin, HAZU Zagreb – Grad Sveti Ivan Zelina, 2004., 382 str.

Povodom 800. obljetnice prvog spomena grada Sv. Ivana Zeline, odnosno njegove crkve sv. Ivana Krstitelja, izdan je ovaj zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 15. prosinca 2000. u Sv. Ivanu Zelini. Skup je održan pod pokroviteljstvom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i njezina Razreda za društvene znanosti, a organizacija je povjerena djelatnicima Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti u Zagrebu.

Zbornik započinje predgovorom (5.-6.) u kojemu glavni urednik dr. sc. Ante Gulin ukratko opisuje tijek znanstvenog skupa, kako i zašto je nastao Zbornik te o njegovoj sadržajnoj podjeli na četiri veće tematske cjeline.

U prvom i najvećoj cjelini nalaze se povijesni prilozi koji započinju znanstvenim radom Lelje Dobronić *Zelina i Moravče u srednjem vijeku* (7.-21.). Autorica razjašnjuje pojmove Zelina i Moravče u srednjem vijeku koristeći se izvorima od kraja 12. stoljeća, ustvrdivši da je Moravče ime županije koja se prostire između Prigorja i Zagorja, a Zelina slobodno kraljevsko trgovište koje se nalazi u Moravču. Dalje analizirajući izvore, pojašnjava odnose stanovnika s feudalcem-vlasnikom Zelin-grada, tj. njihova prava i obveze.

U radu *Najstarija povijesna svjedočanstva o Zelini* (23.-32.) Mirjana Matijević-Sokol analizira diplomatske dokumente u kojima se prvi put spominje Zelina, utvrđujući njihovu autentičnost. Zaključuje se da su ti dokumenti diplomatski nepouzdana no s vjerodostojnom povijesnom jezgrom umetnutom u neki drugi vjerodostojni dokument. Analizira i transkript Varadinskog kapitula iz 1408. godine koji sadrži najvažnije dokumente tipa privilegija, izdane tijekom XIV. st. od strane slavonskih banova, kojima Zelina dobiva povlastice kao slobodno kraljevsko trgovište.

Hrvoje Strukić u radu *Komitat Moravče* (33.-44.) objašnjava pojam iz naziva rada. Služeći se izvorima, detaljno pojašnjava izvorne srednjovjekovne nazive povezane imenom Moravče koji daju sliku Komitata Moravče kao manje, ali temeljne vojno postavljene organizacije na prostoru srednjovjekovne Slavonije.

Rad Hrvoja Petrića *Prilog poznavanju gospodarskih, društvenih i demografskih promjena u Zelini i okolici krajem 15. i u 16. stoljeću* (45.-57.) govori o tijeku rečenih promjena u tom razdoblju. Zbog turskih upada i siromaštva, useljavanje u zelinski kraj opada tijekom cijeloga 16. stoljeća, a nakon smirivanja situacije na kraju stoljeća, useljavanje se povećava.

Mijo Korade u radu *Dobro zagrebačkoga kolegija Paukovec* (59.-65.) sažeto iznosi povijest isusovačkog posjeda Paukovec u 17. i 18. stoljeću koje je bilo jedno od imanja zagrebačkog kolegija za uzdržavanje zagrebačkog učilišta. Opisuje život Miklósa Istvánffyja, donatora posjeda, te donosi različite vijesti o posjedu prema kronici zagrebačkoga kolegija i opis posjeda iz 1774. godine.

U radu *Zelinski kraj u djelu "Status familiae Patachich"* (67.-76.) autor Mario Kevo usmjeruje pažnju na ovaj rukopis iz 1740. godine koji je gotovo jedino djelo genealoškog tipa u nas. Autor djela je grof Aleksandar Patačić, a donosi povijest svoje obitelji koja je bila vlasnik zelinskoga kraja tijekom 18. stoljeća.

*Saborski izbori u Sv. Ivanu Zelini na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće* (77.-85.) rad je Stjepana Matkovića, koji se temelji na obradi građe iz Hrvatskoga državnog arhiva i onodobnog tiska. U radu se prikazuju izborna zbivanja u kojima do raspada Austro-Ugarske u zelinskom kraju uglavnom dominiraju pravaši. Tema izbora se nastavlja u radu Mire Kolar *Izbori u svetozelinskom kotaru u monarhis-*

*tičnoj Jugoslaviji* (87.-111.). Autorica obrađuje parlamentarne, oblasne i općinske izbore u tom kraju od onih za parlamentarnu skupštinu u studenom 1920. do općinskih izbora 1940.

Suzana Leček u radu *Seljačka obitelj između dva svjetska rata* (113.-141.) istražuje gospodarski i društveni život u selima zelinskoga kotara u navedenom razdoblju. Prikazuje uključenost kućanstava u tržište zahvaljujući uspješnom vinogradarstvu, te obrađuje obiteljsku strategiju u istočnom Prigorju, potkrepljujući to grafovima. Na kraju se osvrće na gravitacijska središta zelinskoga kraja - veće Zagreb i manje Sv. Ivana Zelina.

*Prilog poznavanju Zelinskih novina iz 1934./1935. i 1939. godine* (143.-162.) rad je Gorana Denisa Tomaškovića u kojemu govori o pokretanju i izlaženju Zelinskih novina u dva navrata tridesetih godina proteklog stoljeća. Autor istražuje njihovo značenje i usmjerenost za zelinski kraj. Na kraju se nalazi dodatak s analizom broja pretplatnika prema zanimanjima.

U članku *Pregled fondova i zbirki HDA arhivskog gradiva za povijest Sv. Ivana Zeline* (163.-189.), autori Miljenko Pandžić i Rajka Bućin prikazuju izbor fondova i zbirki važnih za povijest grada i okolice od 16. do 20. stoljeća. Prva cjelina završava radom *Župska knjižnica Sv. Ivana Krstitelja u Zelini* (191.-198.), Vladimira Magića, u kojem se govori o vrlo bogatom fondu knjižnice s oko 1500 svezaka. U knjižnici se nalaze knjige stare više od pet stoljeća, te ih je oko 200 raritetnih. Na kraju je popis jednog dijela knjižničkoga fonda.

Druga cjelina koja sadrži teme iz arheologije počinje radom Vladimira Sokola *Arheološki lokaliteti na području sesvetskog Prigorja* (199.-210.) u kojemu obrađuje to područje između planinskog bila Medvednice i rijeke Save. Prikazuje na tom području smještena arheološka nalazišta od eneolitika do kasnoga srednjeg vijeka. Tema se nastavlja radom Hrvoja Strukića *Arheološki nalazi i nalazišta Sv. Ivana Zeline kao dijela Prigorja* (211.-224.) kojim autor daje pregled prilično brojnih lokaliteta na prostoru grada Sv. Ivana Zeline. Posljednji rad druge cjeline je *Stari novac nađen u zelinskom kraju* (225.-247.) Zdenke Dukat i Ivana Mirnika. Autori analiziraju vrijedan nalaz rimskog novca u Kominu početkom 20. stoljeća te nalaze novca iz doba ugarskih kraljeva u mjestu Tersci kod Sv. Ivana Zeline početkom druge polovine 19. stoljeća. Na kraju je prilog sa slikama pronađenoga novca.

Urbanizmom, graditeljstvom i umjetnošću se bavi treća cjelina. Počinje člankom Kristine Zloušić *Povijesna jezgra Sv. Ivana Zeline* (249.-262.) u kojemu autorica obrađuje urbani razvitak grada Sv. Ivana Zeline od srednjeg vijeka do 20. stoljeća, osobito njegove jezgre. Zorislav Horvat u radu *Kapela sv. Helene kraj Donje Zeline* (263.-278.) opisuje funkciju Sv. Helene koja nije bila samo sakralni objekt već i refugij odnosno utvrda za sklanjanje okolnog stanovništva za turskih napada.

*Kurije i perivoji u zelinskom kraju* (279.-294.) rad je Bojane Bojanić Obad Šćitaroci i Mladena Obad Šćitarocija u kojemu prikazuju najvažnije kurije zelinskoga kraja i pripadajuće im perivoje koji pripadaju plemićkoj kulturi dvoraca.

Ivan Srša u radu *Jeseovo stablo u kapeli sv. Petra u Novom mjestu* (295.-305.) piše o nalazu višeslojne srednjovjekovne zidne slike, iz 14. i 15. stoljeća, s prikazom Jeseova stabla i detaljno ju analizira. Temom slikarstva se bavi i Mirjana Repanić-Braun u radu *Tematika i autorstvo kasnobaroknih zidnih slika u Kominu i Visokom* (307.-316.) detaljno analizirajući zidne slike iz kapele sv. Tri kralja u Kominu i župne crkve Presvetog Trojstva u Visokom.

U završnom članku treće cjeline, *Crkveno posuđe u zelinskom kraju* (317.-321.), Ivo Lentić piše o vrlo vrijednim primjerima zlatnoga crkvenog posuđa iz druge polovine 17. stoljeća pa sve do kraja 19. stoljeća.

Četvrta, ujedno i posljednja, cjelina započinje radom Alojza Jembriha *Josip Đurkovečki i njegovo djelo*. Autor skreće pažnju na toga značajnog vjerskog pisca i jezikoslovca 19. stoljeća rođenog u Sv. Ivanu Zelini. Analizirajući njegova djela, želi potaknuti na njihovo veće proučavanje.

Znamenitom osobom zelinskoga kraja bavi se i Mira Kolar u članku *Posjetnica pučkoga pisca Dragutina Stražimira (347.-359.)*. Dragutin Stražimir je pučki pisac, gospodarstvenik i političar 19. stoljeća. Kao župnik u Donjoj Zelini obrazovao je seljaštvo te tako pridonio većem gospodarskom razvoju zelinskoga kraja.

Zbornik radova završava člankom Višnje Vučetić *Klimatske značajke na području Sv. Ivana Zeline (361.-378.)*, u kojemu detaljno analizira klimatske značajke pomoću meteoroloških podataka u razdoblju od 1961. do 1987. Pomoću analize linearnog trenda pokazane su klimatske varijacije tijekom razdoblja od 1961. do 1997. (bez 1988.-1992.).

Ovaj zbornik radova uvelike je pridonio upoznavanju osamstogodišnje povijesti Sv. Ivana Zeline i zelinskoga kraja, te će pomoći u daljnjem istraživanju te teme jer je naćeo mnoga pitanja koja tek ćekaju historiografe da ih razriješe.

Natko Martinić Jerćić

*Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 45, Zagreb-Zadar, 2003., III + 467 str.

*Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* edicija je koja izlazi jedanput na godinu i objavljuje priloge iz područja povijesne znanosti. U 45. svesku objavljeno je 19 radova kategoriziranih kao izvorni znanstveni radovi, stručni radovi i pregledni radovi te ocjene i prikazi s različitom tematikom isključivo iz hrvatske povijesti poredanih prema kronologiji obrađivanog razdoblja.

*Novčić Fokide s Gradine u Ošanićima kod Stoca (1.-5.)* izvorni je znanstveni rad Snježane Vasilj u kojemu opisuje novčić grćke Fokide koji je 2000. godine pronađen na Gradini u Ošanićima kod Stoca, a datira se u doba između 371. i 357. godine pr. Krista kad je na tom području živjelo ilirsko pleme Daorsi. Osim fizićkog izgleda novčića, opisana je povijesna pozadina fokidskog novca te su nabrojani novčići koji su u znatnijem broju pronađeni na području Ošanića. Autorica je također pokušala načiniti šturu rekonstrukciju odnosa Fokide i Daorsa.

U radu *Utemeljenje franjevaćkih samostana na zadarskim otocima (7.-19.)* Emil Hilje opisuje utemeljenje četiri franjevaćka samostana na zadarskim otocima od konca XIV. do sredine XV. stoljeća. Izvori iz kojih autor rekonstruira gradnju i opremanje samostana u najvećoj su mjeri oporuke zadarskih građana te na temelju njih zaključuje da su samostani minorita bili nešto omiljeniji među gradskim plemstvom, a oni trećoredaca među pukom, no i jedni i drugi bili su važna kulturna središta.

Petar Runje u radu *Don Juraj Zubina, svećenik hrvatske knjige (o. 1400.-1480.) (21.-38.)* na temelju arhivskih podataka (spisi zadarskih srednjovjekovnih bilježnika – pravni, kupoprodajni i javni ugovori, oporuke zadarskih građana i najvažniji – njegova vlastita oporuka pisana na hrvatskom jeziku, glagoljicom) pokušava rekonstruirati život don Jurja Zubine, zadarskog svećenika glagoljaša. Zbog iznimnoga materijalnog bogatstva, don Juraj se često spominje u arhivskim spisima, a također se istiće brojnim javnim nastupima među svećenicima. U prilogu je objavljeno njegovo rodoslovno stablo.

Mislav Elvis Lukšić na temelju sadržaja mletaćkih dokumenata nastalih između 1434. i 1457. godine (objavljenih, uglavnom, u *Listinama o odnošaju između Južnoga Slavenstva i Mletaćke Repub-*